

ACC. N:R M. 15074: 1-9

Landskap: Skåne Upptecknare: Nils Ekstrand, Malmö
Härad: Torna Berättare: " "
Socken: Everlövs Berättarens yrke: f.d. poliskonstapel
Uppteckningsår: 1960 Född år 1889 i Everlövs

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

*Nystran och hävror. s. 1-9.
(sid. 8-9 tecken.)*

LUF 115.

25/10-60

Jag misstänker, att Ni kommer att finna de upplysningar jag här kommer att lämna i berörda ärende såsom varande ganska knapphändiga, men det rör sig ju om saker som helt faller inom den kvinnliga befolkningens verksamhetsområde, och som jag personligen endast i ringa omfattning tagit del i, varför jag saknar tillräcklig kännedom om de olika detaljerna i ärendet för att nöjaktigt kunna beskriva desamma. Jag skall emellertid så gott jag förstår, söka skildra vad jag kan komma ihåg och har mig bekant i saken.

NYSTAN och HÄRVOR.

Om garnet, efter sedan det blivit spunnet, skulle nystas eller härvas var huvudsakligast beroende på vad det senare skulle användas till. Skulle det t.ex. begagnas till stickningsarbeten av strumpor eller tröjor eller användas till stoppning av strumpor eller liknande, blev det uppnystat. Skulle det däremot användas till vävnadsarbeten härvades det till hankar, som var den allmänna benämningen på härvor.

Nystning.

Nystningen tillgick så, då det var fråga om ullgarn, att man började med att linda garnet kring vänstra handens fingrar några varv tills man ansåg sig ha fått ett lagom underlag för nystat.

Den sålunda uppkomna garnmängden vek man sedan ihop, så att den kom att bilda en mindre boll, som man fattade mellan vänstra handens tumme och pekfinger, varefter den egentliga nystningen tog sin början på så sätt, att man lindade garnet kring bollen samtidigt som man med tillhjälp av fingrarna lät nystat rotera kring tumändan, vilken liksom kom att utgöra nystats medelpunkt genom att tråden för varje varv kring nystat lindades i nära anslutning till denna och fortsatte därmed tills man uppnått önskad storlek på nystat. Det färdiga nystat utvisade då en mindre fördjupning där man haft tummen placerad. Något särskilt namn på nystat hade man ej, vad jag vet om. Nystan förkommo i både större och mindre förmat, beroende på hur mycket garn man hade behov av att nysta upp. Något sätt att kunna angiva hur mycket garn ett nystan innehöll eller något system till att kunna mäta det spunna garnet på spinnrocksrullen, vet jag ej om det fanns. Jag har i varje fall ej hört något omtalas därvidlag. Gällde det uppnystning av bomulls- eller linnegarn gjorde man en liten boll av papper till att börja nystningen på. Man brukade också, fast mera sällan, då det gällde det sistnämnda garnet nysta upp detta på en rund pinne som man höll i handen. Då nystat var färdigt drog man ut pinnen. Det efter denna metod förfärdigade nystat var således försett med ett håll i mitten och hede cylindrisk form.

HÄRVNING.

Det är ju möjligt att man härvade garnet i förvaringssyfte för att, i mån av behov, nystas upp vid ett senare tillfälle, men i allmänhet härvade man det huvudsakligast, då det skulle användas till vävnad. För ändamålet hade man särskilt förfärdigade redskap. I undantagsfall, då då det rörde sig om ett mindre parti, härvade man garnet genom att linda detsamma genom tungreppet och runt armbågen. Något annat sätt känner jag ej till. Man angav storleken på en härva /Hank/ genom att uppdelas densamma i fidjen, i regel tio på varje härva, men jag kan inte komma ihåg hur många enheter ett sådant fidje innehöll.

De handredskap som fig. 1 - 4 utvisar, har jag inget minne av att jag sett begagnas där på orten. Det enda redskap jag kan erinra mig, att jag sett användas till att göra härvor på var det som fig. 5 utvisar och som kallades hääspa/~~xxxx~~/ med hääpfot. De olika handredskapen skulle nog ha ett visst standardmått. Mig förefaller det i varje fall som om alla hithörande redskap jag sett varit av samma storleksordning.

Den tidens kvinnor, varav en del i många år sysslade med detta slags arbete fick ju en viss teknik och rutin med arbetet och kunde relativt sett ange hur mycket garn en härva innehöll innan densamma uppdelats i fidjen. men på vilka grunder detta kunde ske vågar jag ej yttra mig om.

De olika fidjena i en hank markerades på så sätt, att man band en tråd om varje fidje och höll dessa åtskilda från varandra genom att korslagga tråden mellan vart och ett av dem.

haspningen tillgick så, att man vevade av garnet från spinnrocksrullen på ett handredskap av typ 5 och som drogs runt med en vev. Detta redskap kallades haspa och även arbetet med härvningen av garnet benämndes haspa. Under härvningens gång hade spinnrocksrullen placerats på en upprättstående pinne fastsatt i en plankbit som ställts på golvet eller på någon möbel. Rullen kunde här snurra runt i takt med haspan, då garnet haspades av. Nästa moment i behandlingen av garnet, om det skulle vävas, var att härva upp de i fidjen uppdelade hankarna på en härva av typ 7. Här kallades arbetet härva eller hära, som man sade på bygdemålet. Detta redskap benämndes också "hära" med härfot. Hanken lades då på en horisontellt roterande garnvinda /Garnvinga/ med fyra eller sex armar, jag kan ej med säkerhet komma ihåg vilket, Det är ju möjligt att båda typerna fanns, vilande på en upprättstående rund eller svarvad vindfot fastsatt i en bas av korslagda trästycken. haspan var försedd med fyra armar. För att hanken skulle kunna tagas av haspan var en utav korsarmarna försedd med ett led och kunde böjas åt sidan när hanken skulle tagas av. Jag har inget minne av, att jag hört något om att korsen på haspa eller vinda skulle ha ett bestämt mått vad omkretsen beträffar. Det är ju möjligt att korsen kunde variera något i

storlek, i så fall var denna ganska obetydlig och ej i sådan omfattning, att man lade märke därtill. Den färdiga hankens garninnehåll angavs och bedömdes efter antalet fidjen.

Det garn som var avsett att vävas hade nu genomgått de olika förberedande procedurerna innan det skulle varpas och färdigt till att sätta i väven.

För att kunna få härvan av korset på haspan, var en utav korsarmarna försedd med ett led, så att den kunde böjas åt sidan, då man skulle loss göra härvan från korset.

Själv har jag ej sett något härvningsredskap med räkneverk, vad jag kan komma ihåg, varför jag ej kan beskriva ett sådant, men att det fanns på sina håll, hörde jag omtalas. De skulle ha varit så konstruerade, att de efter ett visst antal varv gav signal med en knäppning. De fanns emellertid ej där på orten i största allmänhet

När alla förberedelser med garnet var undanstökade, och man skulle sätta igång med att varpa, loss gjordes härvan från härvfoten och ställdes upprättstående på golvet en bit från varpan garntråden lindades sedan av härvan upp genom en krok i takbjälken till varpan, där den fästes i en i varpans övre del fastsatt pinne. För varpning kunde man ha uppställda härvor varierande mellan en och fyra, från vilka garnet samtidigt lindades av och varpades upp gemensamt. Det varierande trådantalet i förening hade något

göra med hur många tal man skulle räkna med vid sölvningen av den tygräcka man ämnade väva, men jag saknar tillräcklig kännedom om dessa förhållanden till att kunna beskriva desamma. Själva varpningen tillgick så, att man med ena handen höll om garnet som drogs av härvorna och lindades om varpar i spiralform uppifrån och ner samt nerifrån och upp samtidigt som man med andra handen höll varpan i rörelse. Även den nedre delen av varpan var försedd med en pinne kring vilken man lade om garntrådarna vid vändningarna från den ned- till uppåtgående lindningen, samtidigt som man skiftade om varpans svängning från höger- till vänstervarv. Varje varv kring varpan markerades med ett antecknat streck på ett papper. Med ledning av dessa streck kunde man avgöra när varpen var färdig.

På vad sätt dessa ståredskap anskaffats från början, känner jag ej till. De hade antagligen tillverkats av någon snickare i orten. I största allmänhet voro de arvegods och verkade gamla. De redskap av nämnda slag som vi hade i mitt förälsrahem bestode av arvegods från mitt morföräldraham och tillverkade av min morfar född 1812 och död 1876, Jag skulle förmoda, att de voro gjorda någon gång strax före eller efter tiden för mina morföräldras ingående av äktenskap i slutet av 1840-talet. Min morfar var egentligen lantbrukare och hade snickeriarbete som hobby utan att vara fackutbildad på området. Utförandet var dels av enklare slag

och dels meåa pryðliga försedda med svarvade delar. Att man brukade ge dem som förlovningsgåvor, har jag ej hört omtalas.

Härvningsredskapen betraktades som absolut nödvändiga redskap vilka voro oundärliga för utförandet av förarbetet till vävnaden, i hem, där man spann och vävde sina textilvaror själv, vilket förekom i varje hem, på den tiden.

I kombination med härvan, fig.7, ingick garnvindan, på vilken de haspade hankarna lades och kunde vridas runt i takt med härvan.

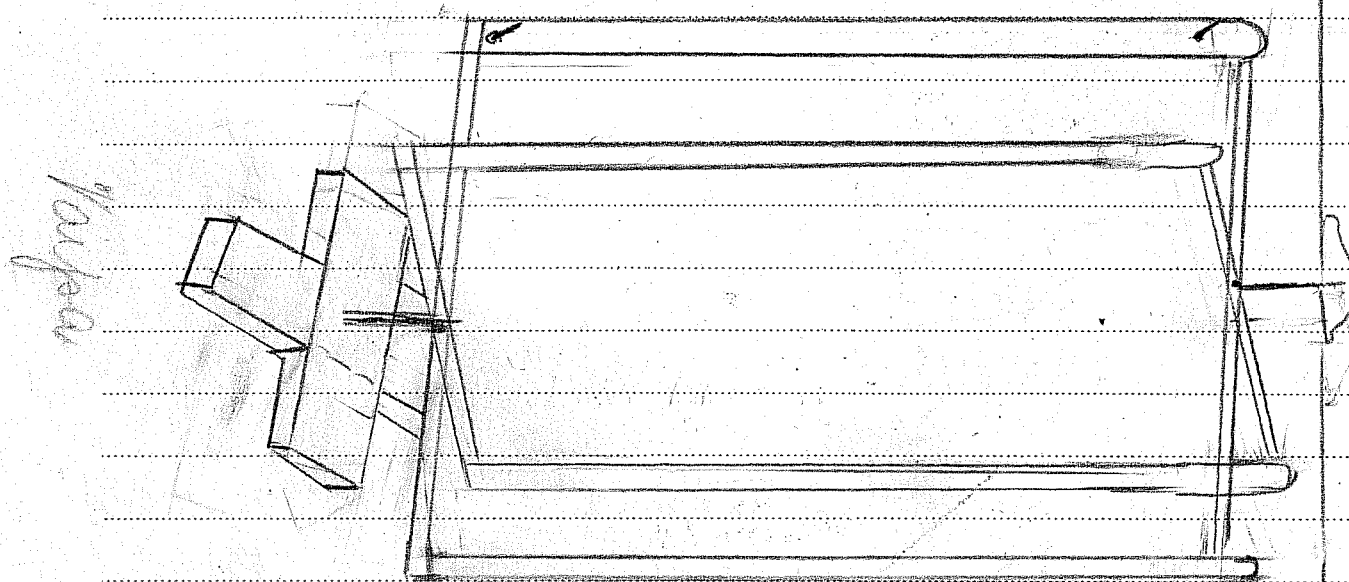
Uttrycken passma och feg, har jag ej hört omtalas.

Malmö i oktober 1960

ACC. N:R M. 15074:8.

8
FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

ACC. N:R M. 15074:9.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

hammarna

